

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra sociální patologie a sociologie

Možnosti a meze sociálně-výchovné činnosti s rodinou

Bakalářská práce

Autor: Kristýna Cupalová
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální patologie a prevence
Vedoucí práce: Mgr. Hoferková Stanislava, Ph.D.
Oponent: doc. PhDr. Bělík Václav, Ph.D.

Hradec Králové

2019



Zadání bakalářské práce

Autor: Kristýna Cupalová
Studium: P16K0346
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální patologie a prevence

Název bakalářské práce: **Možnosti a meze sociálně-výchovné činnosti s rodinou**

Název bakalářské práce AJ: Possibilities and limits of social-educational activities with the family

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zabývá problematikou možností a mezí sociálně-výchovné činnosti s rodinou. Teoreticky orientované kapitoly seznamují se základní terminologií a vymezují oblast sociálně-výchovné činnosti v kontextu aktivit sociální prevence. Stěžejní kapitolou deskriptivní části je rozbor jednotlivých parametrů, které ovlivňují práci s rodinou. Empirická část bakalářské práce je tvořena kvalitativním výzkumem, jehož cílem je zmapovat možnosti a meze sociálně-výchovné činnosti s rodinou.

KRAUS, Blahoslav. Společnost, rodina a sociální deviace. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 157 s. Recenzované monografie; 44. ISBN 978-80-7435-411-3.
MATOUŠEK, Oldřich, ed., KODYMOVÁ, Pavla, ed. a KOLÁČKOVÁ, Jana, ed. Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. 351 s. ISBN 978-80-7367-818-0.

Garantující pracoviště: Katedra sociální patologie a sociologie,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Stanislava Hoferková, Ph.D.

Oponent: doc. PhDr. Václav Bělík, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 22.1.2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala paní Mgr. Stanislavě Hoferkové, Ph.D. za její vstřícnost, připomínky a cenné rady při vedení bakalářské práce, které mi byly hnacím motorem i podporou. Dík patří také mým kolegům a přátelům za podporu, kterou mi věnovali po dobu studia.

Anotace

CUPALOVÁ, Kristýna. *Možnosti a meze sociálně-výchovné činnosti s rodinou*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2018, 48 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá problematikou sociálně-výchovné činnosti s rodinou. Cílem práce je seznámit čtenáře s problematikou sociálně-výchovné činnosti s rodinou v neziskové organizaci Bonanza Vendolí, z. ú. Teoreticky orientované kapitoly dávají čtenáři vhled do problematiky současné rodiny s ohledem na její proměny a ukazatele. V krátkosti zmiňují vybrané problémy současné rodiny a seznamují se sociálně-výchovnou činností neziskové organizace Bonanza Vendolí, z. ú. Výzkum byl prováděn kvalitativně se zaměřením na realizátory programu Preventivní a aktivizační činnost s rodinou s cílem zmapovat možnosti a meze sociální výchovné činnosti v konkrétní organizaci, a to Bonanza Vendolí, z. ú. Kvalitativní výzkum byl realizován za pomoci analýzy dokumentů a metodou polostrukturovaného rozhovoru. Získaná data od informantů byla analyzována pomocí otevřeného kódování.

Klíčová slova: rodina, sociálně-výchovná činnost, Bonanza Vendolí z. ú., Preventivní a aktivizační program pro rodiny s dětmi

Annotation

CUPALOVÁ, Kristýna. *Possibilities and limits of social-educational activities with the family*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2018, 48 pp. Bachelor Degree Thesis.

This bachelor thesis deals with the issue of social-educational activity with the family. The aim of the thesis is to bring the social-educational activity with the family closer to the reader in a theoretical and practical way. Theoretically oriented chapters give the reader an insight into the issues of contemporary family regarding its changes and indicators. It briefly mentions selected problems of the current family and introduces the activities of the non-profit organization Bonanza Vendolí, z. ú. The qualitative research was carried out using the analysis of documents and the method of semi-structured interview. The data obtained from the informants was analysed using open coding.

Key words: family, social-educational activities, Bonanza Vendolí z. ú., Preventive and activation program for families with children

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2017
(Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními
a habilitačními pracemi na UHK.).

Datum:

Podpis studenta:

Obsah

Úvod.....	9
1 Současná rodina v kontextu sociálně-výchovné činnosti.....	10
1.1 Definice rodiny.....	10
1.2 Současná podoba rodiny	11
1.3 Funkce rodiny a jejich proměna	14
1.4 Charakteristika sociálně-výchovné činnosti.....	18
2 Vybrané problémy současné rodiny.....	20
2.1 Socioekonomická situace rodiny.....	20
2.2 Atomizace rodiny	21
2.3 Nedostatečné rodičovské kompetence	22
3 Činnosti Bonanzy Vendolí, z. ú.....	24
3.1 Drž se na uzdě!.....	25
4 Výzkumné šetření zaměřené na Preventivní a aktivizační program pro rodiny s dětmi.....	27
4.1 Konceptce výzkumného šetření	27
4.2 Metody sběru a analýzy dat.....	27
4.3 Charakteristika respondentů.....	29
4.4 Analýza dat.....	29
4.4.1 Preventivní a aktivizační program pro rodiny s dětmi.....	29
4.4.2 Rozhovor s ředitelkou a koordinátorkou organizace	32
4.5 Shrnutí výzkumného šetření.....	40
4.6 Závěrečné shrnutí výzkumného šetření.....	43
Závěr	45
Seznam použité literatury a jiných zdrojů	46

Úvod

Pro svou bakalářskou práci jsme si zvolila téma „Možnosti a meze sociálně-výchovné činnosti s rodinou“. Rodina je místem lásky, pochopení, sounáležitosti. Místem, kde se učíme schopnostem a dovednostem, díky kterým jsme samostatnými. V prvních letech našeho života má klíčovou roli a je významným činitelem v oblasti prevence vzniku patologií nebo projevů rizikového chování.

V důsledku vývoje společnosti rodina prochází změnami, které ji významně ovlivňují. Ve svém okolí často slyším větu: „*Rodina ztrácí svou hodnotu.*“ Členové rodiny spolu netráví čas nebo nesdílí radostné okamžiky. Ztrácí se rodinná pospolitost a rodinné vazby také nemají svou intenzitu. Dle jejich názoru hodnota rodiny ve společnosti klesá na významu a přibývá problémů, které musí vyřešit.

Téma bakalářské práce jsem si zvolila ve vztahu k vlastní práci. Působím na pozici sociální pracovníce v neziskové organizaci Bonanza Vendolí, z. ú., která v současné době pilotně realizuje Preventivní a aktivizační program pro rodiny s dětmi. Neziskové organizace jsou nyní ve fázi, kdy hledají jiné a inovativní metody práce s cílem zaujmout klientelu a upevnit své místo v rozvíjejícím se trhu sociálních služeb. Cíl bakalářské práce se proto zaměřuje na seznámení se sociálně-výchovnou činností s rodinou v neziskové organizaci Bonanza Vendolí, z. ú. Hlavním cílem výzkumného šetření bakalářské práce je zmapovat možnosti a meze sociálně-výchovné činnosti s rodinou v neziskové organizaci Bonanza Vendolí, z. ú.

Teoretická část bakalářské práce se opírá o definování rodiny v kontextu sociálně-výchovné činnosti s rodinou. Popisuje základní funkce rodiny a poukazuje na její proměny. V krátkosti se také zaměřuje na vybrané problémy současné rodiny a představuje činnost Bonanzy Vendolí, z. ú. v kontextu aktivit sociální prevence spojené s rodinou. Pro dosažení empirického cíle je v bakalářské práci využita kvalitativní výzkumná metoda, konkrétněji analýza dokumentu a metoda polostrukturovaného rozhovoru. Výzkumná data jsou dále prezentována prostřednictvím otevřeného kódování.

1 Současná rodina v kontextu sociálně-výchovné činnosti

Výchova a vzdělávání jsou nepostradatelnými a nevyhnutelnými procesy v životě každého z nás. Spojením a prolínáním obou těchto významných procesů rozvíjíme své schopnosti a učíme se novým dovednostem. Důležité je si uvědomit, že prvním místem, kde tomu tak je, je rodina. V následující kapitole se proto budu věnovat základní charakteristice sociálně-výchovné činnosti spolu s rodinou, v krátkosti nastíním současnou podobu rodiny a v neposlední řadě také základní funkce rodiny a jejich proměnu.

1.1 Definice rodiny

Rodina je prvním sociálním prostředím, do kterého se dítě narodí. Není, proto pochyb, že je jedním z nejdůležitějších socializačních činitelů a má značný vliv na vývoj dítěte. Lovasová uvádí, že existuje řada odlišných definic rodiny, neboť této problematice bylo věnováno mnoho pozornosti v různých společenských vědách, například v sociologii, psychologii, pedagogice či právu. (Lovasová, 2006)

Sociologický slovník vymezuje pojem rodina následovně. Jde o termín označující „*obecně původní a nejdůležitější společenskou skupinu a instituci, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou a jejímiž hlavními funkcemi je reprodukce trvání lidského biologického druhu a výchova, respektive socializace potomstva, ale i přenos kulturních vzorců chování a zachování kontinuity kulturního vývoje*“ (Petrušek, Maříková, Vodáková 1996, s. 940)

V Pedagogickém slovníku autoři uvádějí i typologie rodiny, přičemž za nejběžnější považují rodinu nukleární, tedy oba rodiče a jejich děti. Zároveň uvádějí, že „*současné pojetí rodiny tenduje k chápání rodiny jako sociální skupiny nebo společenství, žijícího ve vlastní prostoru – domově, uspokojující potřeby, poskytující péči a základní jistoty dětem. Rodina spolu se školou plní významné výchovné funkce, které lze chápat jako komplementární.*“ (Průcha, Mareš, Walterová, 2009, s. 202)

Lovasová definuje rodinu jako na malou skupinu osob, „*které jsou navzájem spojeny manželskými, příbuzenskými nebo jinými obdobnými vztahy a zvláště společným*

způsobem života. Ačkoli právní řád České republiky neobsahuje legální definici rodiny, lze konstatovat, že za rodinu považuje především rodinu založenou manželstvím. Této formě rodinného soužití potom věnuje zvláštní pozornost a poskytuje jí ochranu.“ (Lovasová, 2006, s. 5)

Na rodinu nelze nahlížet jen jako na jakýsi spojovací most mezi jedincem a společností, ale zároveň jako na sociální skupinu, která ve své podstatě plní řadu funkcí vůči všem svým členům. Mezi základní funkce rodiny řadíme zejména biologicko-reprodukční funkci, sociálně-ekonomickou funkci, ochrannou funkci, socializačně výchovnou funkci a emocionální funkci. (Hroncová, Emmerová, Cimprichová Gežová, 2015) Rozboru jednotlivých funkcí a jejich proměnám se dále věnuji v kapitole 1. 3.

1.2 Současná podoba rodiny

Ve společnosti dochází ke změnám, jež působí na rodinu. Noví společenští činitelé, se kterými se rodina musí vypořádat, dávají rodině novou podobu. Někteří autoři připodobňují tyto změny k tzv. krizi rodiny, kdy rodina selhává v plnění obvyklých funkcí. Kraus v souvislosti s tím poukazuje i na krizi spojenou se samotným pojmem „rodina“. Ten sice představuje tradiční funkce, rozdělení rolí a jejich naplňování, ale erodovaná rodina je již nemůže plnit. Z jeho pohledu se slovo „rodina“ jeví v moderní společnosti jako problematické a do budoucna by se měl nahradit výstižnějším pojmem, jehož význam bude odpovídat proměně institucí moderní společnosti. (Kraus, 2014)

Současnou rodinu definuje jako „*institucionalizovaný sociální útvar nejméně tří osob, mezi nimiž existují rodičovské, příbuzenské nebo manželské vazby. Jejím základem ve všech dosud známých společnostech je dyadický pár – muž a žena, tj. nějaká forma manželství nebo partnerství. Rodina je tedy postavena na partnerství osob opačného pohlaví, které má trvalejší ráz, a na příbuzenství. Výchozím znakem každé rodiny je existence nejméně jednoho dítěte bez zřetele na jeho věk.*“ (Kraus, 2001, s. 78)

Rodina se nachází ve složité situaci i vzhledem k procesu individualizace. Objevují se nové cíle, hodnoty, které mají charakter individuální volby, a tím se stávají libovolným typem spolupráce. „*Klasická rodina je pouze jednou z možných alternativ, neboť je živá,*

stále měnící se sociální instituce. Konečným výsledkem jsou alternativní rodinné formy soužití, kam dle Kučírka řadíme volné soužití, vícenásobné vztahy, rodinné odloučení a rodiny v rozvodových řízeních, rodiny s jedním rodičem, binukleární rodiny, opakovaná manželství, nevlastí rodiny, homosexuální či lesbické rodiny.“ (Kraus, 2015)

Ačkoli je rodina nyní v situaci, kdy se vypořádává s řadou změn a proměn, sociolog Ivo Možný zastává názor, že rodina je stále velmi důležitým prvkem celé společnosti, který ji stabilizuje. (Možný, 2008)

Ukazatelé současné rodiny

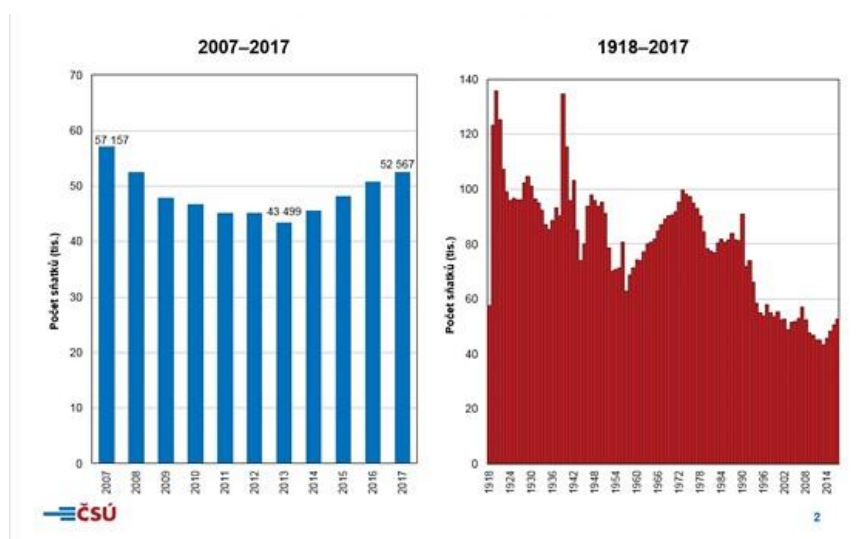
Ukazatele současné rodiny ve svých publikacích vymezují autoři jako je např.: prof. Bohuslav Kraus a jeho publikace „*Životní styl současné rodiny*“, kniha „*Sociologie rodiny*“ autora Iva Možného, či publikace „*Sociálně-výchovná práce s rodinou z aspektu sociální pedagogiky*“ slovenských autorek Hroncové, Emmerové, Cimprochová Gežové.

Za nejvýstižnější charakteristiku a zároveň explicitně vydefinované ukazatele současné rodiny považují shrnutí Eleónory Mendelové. Autorka článku *Súčasná postmoderná rodina a vnútorodinná del'ba práce* shrnuje problematiku současné rodiny do několika znaků za pomoci, kterých ji vymezuje.

- Základní rodina ztrácí svou ritualizovanou podobu (volné soužití).
- Nesoulad mezi generacemi a změny ve struktuře rodiny.
- Stabilita rodiny klesá, roste rozvodovost.
- Roste počet plánovaných rodičovství v důsledku užívání antikoncepčních prostředků.
- Dochází ke změnám v organizaci rodinného cyklu.
- S rostoucí vzdělaností a zaměstnaností se snižuje doba strávená s dětmi a ostatními členy rodiny.
- Vzhledem k prodlužování délky života, děti odcházejí z domu později.
- Snížil se vliv církve na rodinu (sekularizace).
- Je kladen důraz na materiální hodnoty rodiny.
- Některé funkce rodiny převzali jiné sociální instituce. (Mendelová, 2014)

Z pohledu statistiky je možné některé ukazatele současné rodiny prezentovat i číselně. Pro účely bakalářské práce jsem si vybrala pouze dva z uvedených indikátorů, které považuji za zajímavé, konkrétně vývoj rozvodovosti a uzavírání manželství. Zdrojem dalších informací mohou být např. údaje Českého statistického úřadu, z jehož dat jsem sama čerpala nebo výše uvedení autoři a jejich publikace.

V roce 2017 bylo uzavřeno nejvíce manželství za posledních 10 let, což ukazuje graf č. 1. Dle grafu bylo uzavřeno 57 157 manželství. Předseda Českého statistického úřadu Marek Rojíček odůvodňuje vývoj následovně: „*Pokud se podíváme na vývoj sňatků za posledních sto let, tak od vzniku Československé republiky počet sňatků značně kolísal. Na počátku velkou roli hrály obě světové války, vliv měla i velká hospodářská krize ve třicátých letech minulého století... Rapidní zlom představoval začátek 90. let a změna životního stylu.*“ (Režňáková, 2018, online) Ačkoli rok 2017 byl v oblasti vstupu do manželství hojný, je zcela evidentní markantní rozdíl v uzavírání sňatků mezi rokem 1918 a 2017. V porovnání s rokem 1918 se počet snížil přibližně na jednu třetinu.



Graf 1: Vývoj sňatků za posledních sto let (Režňáková, 2018, online)

„*Podle dostupných informací se v ČR do konce roku 2017 rozvedlo 25,8 tisíce manželství, U rozvodů převažovali manželé s nezletilými dětmi (15,2 tisíce) nad těmi bez nezletilých dětí (10,6 tisíce). Nejvíce rozvedených párů s dětmi (7,7 tisíce) vychovávalo v době rozvodu jedno nezletilé dítě. Celkem se rozvod dotkl 23,8 tisíce dětí. Intenzita rozvodovosti byla nejvyšší v období tří až šesti let trvání manželství.*“

Úhrnná rozvodovost podle předběžných výsledků meziročně vzrostla ze 45 na 47 %. Průměrná délka rozvedeného manželství byla 13,2 roku.“ (Český statistický úřad, 2018, online)

Výše uvedené a mnou vybrané ukazatele považuji za nesrovnatelné, ačkoli se může jevit jako příhodné dát v poměr dva velmi blízké indikátory. Mám za to, že u uzavírání manželství i v rozvodových řízeních hraje roli řada faktorů, minimálně délka trvání a doba vzniku, jež brání jejich komparaci.

1.3 Funkce rodiny a jejich proměna

Jak již v kapitole č. 1 bylo nastíněno, rodina plní řadu funkcí, a ty v průběhu času prošly určitými změnami. Podle Šolcové funkcemi rodiny označujeme *„takový souhrn činností, kterými rodina zabezpečuje jednak uspokojení potřeb a zájmů svých členů, jednak potřeby a zájmy celé společnosti. Funkce rodiny mají tedy dva základní zdroje, potřeby společenské a potřeby určené specifikou té které individuální rodiny.“* (Šolcová, 1976, s. 35) Mezi základní funkce rodiny autoři řadí:

- biologicko-reprodukční funkce,
- sociálně-ekonomická funkce,
- ochranná funkce,
- socializačně výchovná funkce,
- emocionální funkce.

Biologicko-reprodukční funkce

„Biologicko-reprodukční funkce rodiny má význam jak pro společnost jako celek, tak také pro jedince, kteří rodinu tvoří.“ (Kraus, 2015, s. 40) Dle Hroncové, Emmerové a Cimprichové Gežové se podstata této funkce nemění, tzn. že rodina je stále považovaná za sociální skupinu, jež je založena na biologickém základě a její neodepsatelný význam tkví v zachování společnosti rozením dětí. Též dodávají dvě významné roviny biologicko-reprodukční funkce:

- reprodukční rovina – zabezpečuje pokračování rodu a samotné přežití společnosti,

- erotická rovina – pohlavní láska je silným a stabilizujícím činitelem manželství/partnerství i rodiny. (Hroncová, Emmerová, Cimprichová Gežová, 2015)

Dle aktuálního pohledu jedinců bývá ve většině vyspělých zemí početí dítěte vnímáno jako překážka seberealizace, v rodinách s nízkými příjmy naopak jako přepych. Mnoho párů chce mít pouze jedno dítě, nebo dokonce žádné a objevují se také ženy, které otěhotní v pozdějším věku. (Kraus, 2008). Změny v této funkci jsou rovněž výsledkem alternativ spolužití a reprodukčního procesu:

- spolužití biologických rodičů a dětí,
- spolužití rodičů adoptivních, pěstounských anebo získaných dětí,
- žena rozhodnutá vychovávat dítě sama bez úmyslného informování partnera,
- homosexuální nebo lesbické dvojice vychovávají děti jednoho nebo obou partnerů,
- bezdětné manželství z důvodu vlastního rozhodnutí nebo neplodnosti jednoho z partnerů. (Kraus, 2008)

Specifickým způsobem soužití je nárůst počtu dospělých, kteří zastávají myšlenku žít bez dítěte. Procházka uvádí, že nejde výhradně o trend, ale naopak jde o organizovanou aktivitu, jejíž jsou kořeny jsou odrazem krajního liberalismu a individualismu. (Procházka, 2012)

Sociálně-ekonomická funkce

„Sociálně-ekonomická funkce vychází z principu, že rodina ve společnosti existuje jako integrální sociální skupina i ekonomický subjekt, v němž je společně zajišťována strava a zabezpečení materiální existence členů rodiny. Také tato funkce je v současnosti vytlačována do mimorodinného prostoru tím, že její výkon je z velké části zajišťován jinými sociálními institucemi.“ (MPSV, 2004, online).

Porucha ekonomické funkce rodiny je způsobena hmotným nedostatkem rodin. Hmotný nedostatek bývá často odrazem nezaměstnanosti jednoho nebo obou rodičů, zvyšování životních nákladů či neschopnost hospodaření s finančními prostředky rodiny. Změny přináší i genderové rozdělení rolí v rodině, konkrétně muž není živitelem. (Kraus, 2014)

Ochranná funkce

Cílem ochranné funkce je zabezpečit naplňování životních potřeb všech členů rodiny, dětem především. „*Jestliže před r. 1989 přejímal u nás tuto funkci zčásti stát (důchodové, nemocenské pojištění, domovy důchodců, léčebny pro dlouhodobě nemocné, ozdravovny, povinné preventivní prohlídky, očkování ap.), po r. 1990 je rodina znovu na této funkci více zainteresována a očekává se od ní větší spoluúčast na jejím plnění. Např. pacienti jsou z nemocnic propouštěni do domácího ošetřování dříve než v minulosti, některé léčebny, ozdravovny zanikají, pacient má vyšší finanční spoluúčast na zdravotní péči, očkování a preventivní lékařské prohlídky včetně zubních již neorganizují školy apod.* (Kraus, 2014, s.134).

Socializačně – výchovná funkce

Socializačně – výchovná funkce rodiny tkví v učení se běžným návykům a projevům chování, které jsou ve společnosti vnímány jako běžné. Přičemž je důležité si uvědomit, že výchova je těžištěm socializačního procesu, kdy rodiče jsou pro své děti prvními vzory. (Hroncová, Emmerová, Cimprichová Gežová, 2015)

Autorky Hroncová, Emmerová, Cimprichová Gežová uvádějí, že výchovu dětí v rodině lze rozdělit do několik typů. Prvním z nich je výchova autoritativní. Jedná se o typ výchovy, kde dominantní roli má rodič a osobnost dítěte je potlačována. Působení v rodině je velmi direktivní a jednosměrné. V daném výchovném stylu lze dále výchovu dělit na nekompromisní, perfekcionistickou a brutální výchovu. Opačným typem je výchova liberální, kde dítě jakožto objekt výchovy nemá jasně definované hranice v chování, vše mu je dovolené. Specifickými typy liberální výchovy jsou kverulantská, merkantilní a patologická výchova. Za nejvhodnější typ je označována výchova demokratická, kde je dle autorek kombinována náročnost s úctou a láskou k dítěti. (Hroncová, Emmerová, Cimprichová Gežová, 2015)

Kraus hovoří o tzv. konkurenčním rozštěpení socializačních činitelů. „*Různé socializační činitele (rodina, škola, masová média atd.) vytvářejí protikladné socializační tlaky. I v souvislosti s výchovou cíle výchovných a vzdělávacích aktivit školy a rodiny se často velmi lišily, někdy byly dokonce protichůdné.* (Kraus, 2014, s. 135)

Došlo k celkové proměně vztahu školy a rodiny. Výchova dítěte aplikovaná v rodině by v současné době měla být respektována školou. Škola jakožto vzdělávací instituce se dostává do složité situace. Z pohledu rodičů je její rolí vzdělávání a převýchova chyb, kterých se rodiče dopustili. Mezi oběma stranami tak dochází ke konfliktním situacím, kde zdrojem bývá odpovědnost za výchovu. (Kraus, 2014)

Emocionální funkce

Funkce emocionální je nezastupitelnou funkcí, jejímž úkolem je emocionální podpora jednotlivých členů rodiny. Důležité je, že ji nelze nahradit žádnou institucí. (Kraus, 2014) „*Zdravá rodina je tak stále jedinou zárukou výchovy zdravých a emocionálně stabilních dětí.*“ (MPSV, 2004). Matějček definuje základní funkci rodiny v souvislosti s uspokojováním psychických potřeb dítěte. Mezi tyto potřeby zařazuje potřebu stimulace, potřebu smysluplného prostředí, potřeba citového vztahu, potřeba identity, potřeba otevřené budoucnosti. O těchto potřebách blíže pojednává kniha *Psychická deprivace v dětství*. (Langmeier Matějček, 2011) Rodič by se měl o své dítě zajímat, sdílet s ním pocity, názory, měl by mu dávat najevo svou lásku, pocit bezpečí a jistoty. Změny je možné zaregistrovat v intenzitě a kvalitě plnění, v důsledku toho narůstá počet dětí citově deprivovaných, nebo dokonce týraných. Selhání této funkce se může projevat v různých rovinách psychických poruch, které následně mohou vést k projevům sociální deviace. (Kraus, 2014)

Jak již bylo řečeno, rodina by ve své podstatě plnit řadu funkcí, díky kterým lze zajistit řádný vývoj dítěte. V případě, kdy rodina tyto funkce neplní mluvíme o tzv. poruchách funkcí rodiny. Z hlediska plnění či neplnění základních funkcí rodiny, rozlišujeme čtyři typy rodin – funkční, problémová, dysfunkční, afunkční. (Kraus, 2015)

Ve funkční rodině se neobjevují závažné poruchy funkcí, naopak rodina je plně řádně a samostatně. Problémová rodina jeví známky závažnějších poruch některých funkcí. Rodina je ovšem schopna nastalé problémy řešit samostatně nebo je kompenzovat krátkodobou pomocí zvenčí. V dysfunkční rodině se objevují vážné poruchy některých nebo všech funkcí. Rodina není schopna řešit nastalé problémy samostatně. Posledním zmíněným typem, je rodina afunkční. V této rodině se neplní základní funkce. Dítěti rodina škodí, nebo jej může ohrožovat na vlastní existenci. Jediným řešením je odebrat dítě z rodiny a umístit jej do rodiny náhradní, popř. jinam. (Gillernová a kol., 2011)

1.4 Charakteristika sociálně-výchovné činnosti

Definování sociálně-výchovné činnosti se může jevit jako problematické. Jde o termín pocházející ze Slovenska a jeho užívání v českém prostředí nemá bohaté zastoupení. (Hoferková, 2017) Ve slovenském prostředí jde o ekvivalent nám známe sociální práce, nebo lépe o odnož sociální pedagogiky.

Kraus sociálně-výchovnou činnost vnímá jako jeden z aspektů sociální pedagogiky, neboť se zaměřuje na výchovu ohrožených a sociálně znevýhodněných skupin. Zároveň je nutné dodat, že v průběhu socializace výše uvedené cílové skupiny, je nutné intervenovat. (Kraus, 2001) Toto tvrzení potvrzuje prof. Krause, když hovoří o obsahu sociální pedagogiky v kontextu dvou dimenzí, konkrétně sociální a pedagogické:

- „*Sociální dimenze je dána sociálním rámcem, společenskými podmínkami, situací v konkrétní dané společnosti.*“ (Kraus, 2001, s. 24)
- *Pedagogická dimenze spočívá v tom, jak prosazovat a realizovat ony společenské nároky, žádoucí cíle, požadavky, jak minimalizovat ony rozpory v daných podmínkách, a to pedagogickými prostředky.*“ (Kraus, 2001, s. 24)

Pro účely bakalářské práce uvádím definici Hoferkové, která vymezuje sociálně-výchovnou práci „*jako působení odborníků ve školním i mimoškolním prostředí v oblasti prevence rizikového chování dětí a mládeže, jeho včasného odhalování a výchovné intervence, včetně poskytování poradenských služeb.*“ (Hoferková, 2017 s. 38) Z této definice je patrné, že těžištěm sociálně-výchovné činnosti nemusí být jednoznačně pouze školní prostředí, kde významnou roli hrají výchovní poradci, školní metodici,

školní psychologové či sami pedagogové, ale svou činností zasahuje i do resortu práce a sociálních věcí.

Jsou-li cílovou skupinou ohrožené a sociálně znevýhodněné skupiny, jako je například rodina, může se v kontextu sociální pedagogiky jevit sociálně-výchovná činnost jako vhodnější oproti nám obvyklejší sociální práci.

V oblasti sociálně-výchovné činnosti vyšlo v posledních letech několik publikací rozvíjejících povědomí o dané problematice. Jako prvního autora můžu uvést prof. Bohuslava Krause a jeho tituly *Základy sociální pedagogiky* nebo *Člověk – prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky*, kde vymezuje celou řadu témat, které se vztahují k sociálně pedagogické oblasti. Publikace slovenské autorky Emmerové *Preventívna a sociálnovýchovna práca s deťmi a mládežou* a publikace Hroncové, Emmerové a Cimprichové Gežové. *Preventívna Sociálno-výchovna práca s rodinou z aspektu sociálnej pedagogiky* patří též k stěžejním oblastem v předmětu sociální pedagogiky.

2 Vybrané problémy současné rodiny

Kapitola „*Vybrané problémy současné rodiny*“ pojednává o rodinných problémech, se kterými se současné rodiny musí vypořádat. Problémy těchto rodin se na sebe nabalují, propojují, vzájemně ovlivňují a jejich řešení bývá často složité a spletité. V souvislosti s výše uvedeným lze definovat tzv. mnohoproblémové rodiny. Mnohoproblémové rodiny jsou ty, které mají dlouhodobě minimálně jeden problém, jež významně ovlivňuje chod domácnosti na úrovni jednotlivců či sfér rodinného života, přičemž rodina tyto problémy nedokáže sama vyřešit za pomoci vlastních zdrojů. Tyto problémy lze rozdělit do dvou základních kategorií – vnitřní a vnější problémy rodiny. (Matoušek, Kodymová, Koláčková, 2005)

- **vnitřní problémy rodiny** – do této kategorie řadíme nerozlišené role, dezorganizace, dezintegrace, chaos, izolovanost jednotlivců, nejasnost komunikací, negativní emoční reakce, destruktivní konflikty;
- **vnější problémy rodiny** – do oblasti vnějších problémů spadá sféra vzdělání a práce, hospodaření s penězi, provozu domácnosti, stravování, bydlení, výchova dětí, vztahy v širší rodině, kontakty s jinými lidmi i institucemi. (Matoušek, Kodymová, Koláčková, 2005)

Rodiny se potýkají s různými problémy, které mají často individuální charakter. V dalších podkapitolách se budu věnovat pouze některým z nich, vycházejí z mé vlastní praxe sociální pracovnice.

2.1 Socioekonomická situace rodiny

Z mnoha problémů rodiny věnuji v této kapitole pozornost socioekonomické situaci rodiny. „*Neuspokojivá až špatná ekonomická situace s sebou přináší, kromě materiálního strádání, i řadu komunikačních a vztahových problémů, které vznikají z kumulujícího se stresového vypětí. Problémy v rodině nemusí způsobovat pouze nedostatek finančních prostředků, ale i malá nebo žádná zkušenost s hospodařením, vedením domácnosti, péčí o dítě nebo například využíváním volného času. Rodiče pak přestávají být schopni vytvořit harmonické a podnětné prostředí*

v rodině a může v určitých případech docházet až k zanedbávání či týrání dětí a k rozpadu manželství.“ (Zelená, Klégrová, 2006, s. 22)

V případě, kdy rodič není schopen zajistit základní potřeby sobě ani dítěti v důsledku špatné finanční situace rodiny, můžeme mluvit o tzv. hmotné nouzi či chudobě. Ve své praxi je špatná finanční situace častým jevem a mám za to že, bývá spojována se sociálním vyloučením, kdy je jednotlivci či skupině ztížen přístup k institucím a službám společnosti.

Finanční situace bývá často suplována peněžitou pomocí z prostředků „*V případě, kdy je rodina dlouhodobě závislá na dávkách státní sociální podpory či dávkách hmotné nouze, ztrácí motivaci k nástupu do zaměstnání.*“ (Metodická příručka typologie situací a služeb pro rodiny s dětmi, 2015, s. 136) Ohrožené jsou pak i děti, neboť přejímají vzorce chování od svých rodičů (např. nezaměstnanost, závislost na pobírání dávek, dluhová problematika, apod.).

2.2 Atomizace rodiny

Atomizace rodiny nebo také rozpad rodiny je jevem ve společnosti, jež doprovází řadu rodin. O rozpadu rodin nemluvíme jen na úrovni rodič – rodič – dítě, ale svou roli v procesu atomizace hraje i širší rodina. Často jde o výsledek ztráty hodnoty širší rodiny a prohlubující se mezigenerační problémy. Pro účely bakalářské práce se budu zabývat rozpadem rodiny nukleární.

Rozpad rodin je mnohdy spojen s rozvodem, kdy zanikají všechna spojení mezi mužem a ženou, nebo jsou dlouhodobě poškozena. Velice frustrováno je v tomto procesu i dítě, které bylo rozvádějíci se dospělými doposud vychovááno. Rozvod může být vnímám jako dlouhodobý proces, jehož výsledek určí soud. Do jakých pozic se dítě může v průběhu dostat, blíže popisují autoři knihy Sociální práce v praxi. (Matoušek, Kodymová, Koláčková, 2005)

Role dítěte v rozvodovém řízení mohou být následující:

- Rodiče s dítětem udržují pravidelný kontakt, přičemž dítě není vtahováno do řešení rozvodového řízení.
- Dítě je nástroj pomsty jednoho rodiče proti druhému.
- Dítě má roli prostředníka v komunikaci mezi manžely.
- Dítě bývá stylizováno do role náhradního partnera, se kterým rodič sdílí své trable a vážná rozhodnutí.
- Dítě je zanedbáváno, rodiče jsou natolik pohlceni svými problémy, případně vyřizováním starých vzájemných účtů, že se o ně přestávají zajímat. (Matoušek, Kodymová, Koláčková, 2005)

Vzhledem ke společenské toleranci vůči volnému soužití partnerů se do výše popsaných situací může dostat i dítě z nemanželských rodin.

2.3 Nedostatečné rodičovské kompetence

Rodič v průběhu výchovy působí na dítě. Hlavní roli v tomto procesu hrají jeho rodičovské kompetence, jimiž působí na dítě a které využívá při jeho výchově. Dle Metodické příručky typologie situací a služeb pro rodiny s dětmi jsou nedostatečné rodičovské kompetence v rodinách chápány jako situace, kdy rodič nemá základní sociální dovednosti, které zaručují funkční rodinný systém. Děti vyrůstající v těchto rodinách pak přirozeně přebírají špatné vzorce chování, přičemž důsledkem mohou být i poruchy chování dětí a mladistvých. (Metodická příručka typologie situací a služeb pro rodiny s dětmi, 2015)

Systematická a odborná práce s rodinou je nezbytností pro zajištění stability rodiny. Cílem sociálně-výchovné činnosti s rodinou je obnova základních funkcí a posilování pozitivních vzorců chování za pomoci vlastních zdrojů, což se jeví i jako prevence v péči o budoucí rodiny vyrůstajících dětí.

V systému péče o rodinu je řada organizací a institucí, které mohou rodině v oblasti nedostatečných rodičovských kompetencí pomoci. Jsou to školská poradenská pracoviště

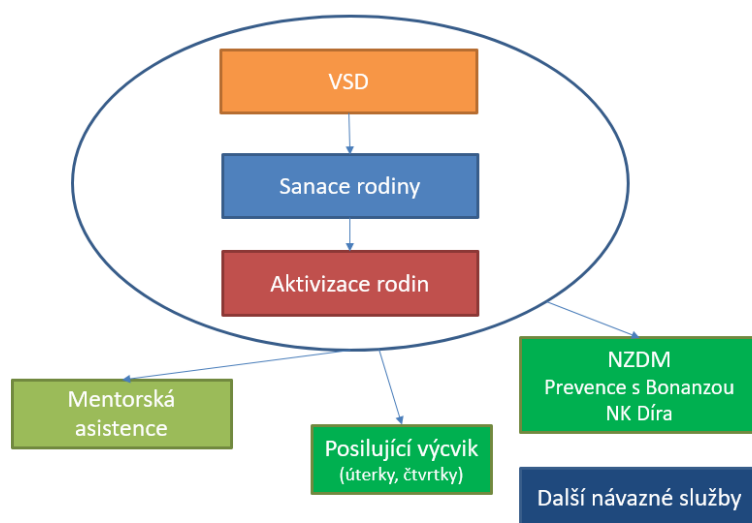
a škola v případě, že se nedostatečné rodičovské kompetence objevují v oblasti pedagogického vedení dítěte. Dále jsou to také sociální služby. Významnou roli hrají sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi, terénní programy a sanace rodiny, jejichž činnost vychází ze zákona o sociálních službách, a prostřednictvím kterých jsou podporovány a vyhledávány efektivní a pozitivní zdroje uvnitř i mimo rodinu. (Metodická příručka typologie situací a služeb pro rodiny s dětmi, 2015)

3 Činnosti Bonanzy Vendolí, z. ú.

Bonanza Vendolí, z. ú. je nezisková organizace působící na poli sociálních služeb od roku 2005. Svou činností a posláním se zaměřuje především na „pomoc sociálně znevýhodněným nebo rizikovým dětem a jejich rodinám“. (Bonanza Vendolí, z. ú., 2018, online)

Bonanza Vendolí, z. ú., je poskytovatelem sociálních služeb a rovněž pověřenou osobou sociálně-právní ochrany dětí. Vznikla na základě poptávky města Svitavy po organizaci, která by poskytovala sociální služby v oblasti primární a sekundární prevence. (Bonanza Vendolí, z. ú., 2018, online) Svým charakterem a činností Bonanza Vendolí, z. ú. významně přispívá do aktivit sociální prevence a systému včasné intervence města Svitavy. V současné době je organizace rovněž vnímána jako jeden z nejvýznamnějších poskytovatelů sociálních služeb v Pardubickém kraji.

Bonanza Vendolí, z. ú. má registrované dvě sociální služby, a to sociálně aktivizační službu pro rodiny s dětmi a nízkoprahové zařízení pro děti mládež. S ohledem na charakter bakalářské práce se dále věnuji sociálně-aktivizační službě, ačkoli je nutné zmínit, že multidisciplinární spolupráce v rámci organizace a dalších spolupracujících organizací je nedílnou součástí směřující k úspěchu při práci s dítětem a jeho rodinou. Zmíněnou provázanost znázorňuje obrázek č. 1.



Obrázek 1: Schéma práce s dítětem a rodinou v Bonanze Vendolí, z. ú. (Buchtová, 2018)

3.1 Drž se na uzdě!

Drž se na uzdě! je jednou z registrovaných sociálních služeb Bonanzy Vendolí, z. ú. Jedná se o sociálně aktivizační službu pro rodinu s dětmi, která skrze motivaci a posilování základních rodičovských kompetencí, pomáhá rodinám s ohroženými dětmi. Pomoc a podpora je realizována v přirozeném prostředí rodin. Služba se v rámci své činnosti dělí do dalších pracovních podskupin, kam lze zařadit:

- sanaci rodiny,
- výcvik sociálních dovedností,
- posilující resocializační,
- mentorská asistence,
- prázdninový pobyt,
- preventivní a aktivizační program pro rodiny s dětmi. (Bonanza Vendolí, z. ú., 2018, online)

Sanace rodiny „je převážně o terénní služba přímo v místě bydliště. Jsou určeny pro rodiny s dětmi do 18 let, které se ocitly v problematické situaci a neumí ji sami řešit. Sociální pracovníce pravidelně vyhodnocuje aktuální situaci přímo s rodinou a společně se snaží nalézt ideální řešení, které dopomůže vyřešit situaci a odstranit potřebu využívat další sociální služby.“ (Metodika standardů kvality Drž se na uzdě, 2016, s. 5)

Cílovou skupinou **Mentorské asistence** jsou žáci prvního stupně základních škol, kteří mají problémy výchovné, vzdělávací nebo vztahové. Záměrem programu je eliminace nepříznivé sociální situace vycházející ze školní neúspěšnosti dítěte. (Buchtová, 2018)

Výcvik sociálních dovedností program určený primárně pro děti a jejich rodiny. Program využívá metody zážitkové pedagogiky, osobnostně sociální výchovy a aktivit s využitím koní. Je tvořený deseti sobotními setkáními, z toho je jeden blok víkendový. Cílem výcviku sociálních dovedností je posílit základní psychosociální dovednosti u dětí a jejich rodin, které se nacházejí v nepříznivé životní či sociální situaci. Jejich výběru předchází setkání s pracovníky OSPOD Městského úřadu Svitavy, Polička či Moravská Třebová na základě, kterého se v rámci výcviku pracuje se skupinou dětí ve věku 8-15 let na statku Bonanzy Vendolí, z. ú. Ve výcviku jsou primárně posilovány komunikační

dovednosti (řešení konfliktů, poskytnutí a přijímání zpětné vazby, efektivní komunikace), emoční inteligence (sebeuvědomění, sebeovládání, empatie), týmová (vrstevnická, rodinná) spolupráce, navazování a udržování vztahů či přijímání zodpovědnosti za důsledky svého chování. (Metodika standardů kvality Drž se na uzdě, 2016)

Návaznou službou na Výcvik sociálních dovedností je výcvik, tzv. **posilující**. V prostředí NZDM Prevence s Bonanzou jsou posilovány a upevňovány dovednosti, jež dítě nabylo v průběhu Výcviku sociálních dovedností.

Prázdninový pobyt neboli tábor, který je organizován pod službou Drž se na uzdě, je primárně určen pro děti, které se ocitají v nepříznivé sociální situaci. Jedná se o krátkodobý pobyt, jehož cílem je prevence sociálního vyloučení dítěte prostřednictvím přirozeného kontaktu s vrstevníky. Součástí prázdninových pobytů může být i terénní práce v rodině. (Metodika standardů kvality Drž se na uzdě, 2016)

Preventivní a aktivizační program pro rodiny s dětmi je pilotním projektem, který byl započat na podzim 2018. Bližší informace o programu jsou předmětem praktické části bakalářské práce, viz. kapitola č. 4.4.1

4 Výzkumné šetření zaměřené na Preventivní a aktivizační program pro rodiny s dětmi

Jak jsem již v teoreticky orientovaných kapitolách bakalářské práce nastínila, Bonanza Vendolí, z. ú. na podzim 2018 rozjela pilotní Preventivní a aktivizační program pro rodiny s dětmi. Níže uvedené cíle bakalářské práce se konkrétně zaměřují na uvedený program, neboť se domnívám, že jde o velmi inovativní metody práce s uživateli sociálních služeb vztahující se k sociálně-výchovné činnosti s rodinou.

4.1 Koncepce výzkumného šetření

Empirickým cílem bakalářské práce je zmapovat možnosti a meze sociálně-výchovné činnosti s rodinou v neziskové organizaci Bonanza Vendolí, z. ú.

Dílním cílem bakalářské práce je popsat názor aktérů programu z pozice lektorů i tvůrců. S ohledem na vytyčené empirické cíle jsem vytvořila následující **výzkumné otázky**:

1. Jakým způsobem je realizován Preventivní a aktivizační program pro rodiny s dětmi?
2. V čem realizátoři shledávají výhody užívaných metod v Preventivním a aktivizačním programu pro rodiny s dětmi?
3. Jaké možnosti a příležitosti má z pohledu realizátorů a tvůrců projektu Preventivní a aktivizační program pro rodiny s dětmi?
4. Jaká úskalí má z pohledu aktérů a tvůrců projektu Preventivní a aktivizační program pro rodiny s dětmi?

4.2 Metody sběru a analýzy dat

Pro svou bakalářskou práci jsem si zvolila kvalitativní výzkumnou strategii, neboť se domnívám, že vzhledem ke stanoveným cílům (viz výše) je tato strategie výhodná zejména v získání hlubších informací umožňujících proniknout hluboko do dané problematiky. *„Kvalitativní metody se užívají k odhalení a porozumění tomu,*

co je podstatou jevů, o nichž toho ještě moc nevíme. Mohou být také použity k získání nových a neotřelých názorů na jevy, o nichž už něco víme. V neposlední řadě mohou kvalitativní metody pomoci získat o jevu detailní informace, které se kvantitativními metodami obtížně podchycují.“ (Strauss, Corbinová, 1999, s. 11) Pro realizaci výzkumného šetření jsem si zvolila dva přístupy kvalitativního výzkumu – **analýzu dokumentů a metodu polostrukturovaného rozhovoru.**

Dle Buriánka je analýza dokumentů „rozbor a využití údajů všech dokumentů, v nichž jsou zafixovány informace o soc. realitě.“ (Buriánek, 2018, online) Analýza se používá jako samostatná výzkumná metoda, nebo doplňuje rozsáhlejší výzkumné šetření. (Hendl, 2016) V průběhu realizace mého výzkumného šetření jsme měla možnost nahlédnout do projektu Bonanzy Vendolí, z. ú. s názvem Aktivizace rodin na Svitavsku, který není dostupný na internetových stránkách ani jiných dostupných platformách. V pročítání projektu jsem zaměřila svou pozornost na Preventivní a aktivizační program pro rodiny s dětmi. Z projektu jsem mohl vypsat informace potřebné k realizaci mého výzkumného šetření vztahující se k zodpovězení první výzkumné otázky. Konkrétně šlo o informace definující cíle a cílovou skupiny projektu. Zaměřila jsem se také na samotnou realizaci programu.

Mioviský uvádí, že při realizaci polostrukturovaného rozhovoru si výzkumník připraví okruh otázek, které je nutno v rámci rozhovoru zodpovědět. Struktura zůstává zachována, ovšem tazatel má větší volnost tzn., že může změnit sled dotazů dle situace, formulaci v závislosti na situaci, k základním tématům se mohou přidávat nová apod. (Mioviský, 2006) Polostrukturovaný rozhovor obsahoval následující otázky: O čem je Preventivní a aktivizační program pro rodiny s dětmi? V čem je program odlišný od klasické sanace rodiny? Co bylo popudem k napsání projektu? Liší se realita od prvotní myšlenky? V čem jim může program pomoci? Jaké metody práce jsou v programu využity? Kdo tvoří tým lektorů? Jaká je zpětná vazba? V čem vidíš nedostatky programu? Co by se dalo zlepšit?

Data získaná od informantů byla dále analyzována s použitím otevřeného kódování. „Otevřené kódování je část analýzy, která se zabývá označováním a kategorizací pojmů pomocí pečlivého studia údajů. Během otevřeného kódování jsou údaje rozebrány na samostatné části a pečlivě prostudovány, porovnáním jsou zjištěny podobnosti a rozruLy, a také jsou kladeny otázky o jevech údají reprezentovaných.“ (Strauss, Corbinová, 1999, s. 43)

4.3 Charakteristika respondentů

Pro sběr dat formou polostrukturovaného rozhovoru jsem si vybrala dva informanty, jejichž role se prolínají na úrovni přímých aktérů a tvůrců projektu. Rozhovor byl veden s ředitelkou organizace, Mgr. et Mgr. Lenkou Buchtovou a koordinátorkou organizace, Šárkou Mičkovou, DiS. Výběr informantů byl cílený, neboť záměrem bylo získat větší variabilitu dat, kdy obě přispěly poznatky a různými úhly pohledu do dané problematiky.

Rozhovor trval zhruba 1 hodinu, přičemž jejich průběh jsem zaznamenávala na diktafon. Mimo diktafonu jsem zaznamenávala sdělené informace do sešitu, do kterého mohly dotazované kdykoli nahlédnout. Zde jsem vyzdvihovala pouze stěžejní informace, tak abych nerušila celý průběh rozhovoru doslovným zápisem. V úvodu jsem informanty seznámila s průběhem rozhovoru, tedy pro jaké účely je zpracován, jak budu nakládat s údaji, které získám i to, jakým způsobem budu rozhovory zaznamenávat. Se souhlasem každé z dotazovaných žen jsem započala rozhovor.

4.4 Analýza dat

V následujících podkapitolách jsou prezentovány zjištěné informace vyplývající z realizace výzkumného šetření. První podkapitola je věnována shrnutí a prezentaci projektu Preventivní a aktivizační služby pro rodiny s dětmi, jež jsou výsledkem analýzy dat a svým charakterem odpovídají na první výzkumnou otázku. Druhá podkapitola prezentuje získaná data od informantů prostřednictvím metody otevřeného kódování.

4.4.1 Preventivní a aktivizační program pro rodiny s dětmi

Preventivní a aktivizační program pro rodiny s dětmi je pilotním program Bonanzy Vendolí, z. ú., jež odstartoval na podzim 2018. Jde o inovativní program, který se zaměřuje na práci s celým rodinným systémem. Projekt se soustředí na řešení problému motivace rodin ohrožených sociálním vyloučením. Aktivizuje rodiče a ukazuje možnosti práce s dětmi a podpory v domácím prostředí. Projekt si klade za cíl vytvořit a realizovat preventivní a aktivizační program pro rodiny s dětmi.

Na hlavní cíl navazují cíle dílčí:

- podpora a motivace rodin k přijetí změn směřujících k obnovení narušených funkcí rodiny,
- vyhledávání a definování potřeb rodin,
- hledání zdrojů podporujících stabilitu rodin.

V následující části bakalářské práce představím zmíněný preventivní program s ohledem na definování cílové skupiny, pro kterou je program určenou. Stěžejní část prezentace programu je zaměřena na jeho samotnou realizaci.

Realizace programu

První výzkumná otázka se zaměřuje na to, jakým způsobem je program realizován.

Dle projektu realizace programu Preventivní a aktivizační program pro rodiny s dětmi zahrnuje několik nezbytných fází směřujících k naplnění projektu – vytipování rodin, motivační setkání, víkendový pobyt s rodinami. Jednotlivé etapy jsou popsány níže.

V prvotní fázi tzv. **vytipování rodin** jde o proces, kdy ve spolupráci s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, se školami, pedagogicko-psychologickou poradnou, krizovým centrem J. J. Pestalozziho a dalšími neziskovými organizacemi jsou navrhovány a konzultovány konkrétní rodiny a předpoklady, které je činí být vhodnými kandidáty pro účast v programu. Tyto rodiny musí naplňovat požadavky cílové skupiny.

Cílovou skupinou programu tvoří rodiny dětí s projevy maladaptivního chování, poruchami chování, jež mají vliv na vznik predelikvence. Tyto rodiny jsou často nefunkční ve vztazích, komunikaci mezi členy rodiny, domácnosti, dospělé osoby pak mají nedostatky ve výchově a předávají nevhodné vzorce chování vyrůstajícím dětem, přičemž základní příčinou bývají nízké rodičovské kompetence v rodinách.

Druhá fáze programu zahrnuje **tzv. motivační setkání s rodinami**. Jde o proces motivace rodin směrem ke spolupráci. Během setkání je vyjasněn obsah spolupráce a cíl programu. Rodinám jsou předány jasně a srozumitelně definovaná pravidla průběhu služby. Spolu s rodinou je podepsána smlouva o poskytování sociální služby.

Následující aktivity zahrnují přímou realizaci projektu. Přímá práce s klientem je postavena na **víkendových pobytech rodin na statku Bonanzy Vendolí, z. ú.** Obsahem těchto pobytů jsou aktivity z oblasti zážitkové pedagogiky zaměřené na vznik, posílení nebo upevnění sociálních dovedností jako je sounáležitost, pracovitost, prevence nebo efektivní řešení konfliktu, posílení empatie, sebehodnocení, sebereflexe, smysluplné využití volného času. Významnou roli hraje metoda aktivity s využitím koní zaměřené na pozorování analogie mezi chováním lidí a zvířat, procvičení pozorovaných jevů v rodině nebo skupině, posílení vztahu k práci v rámci pracovních aktivit směřujících k ošetřování koní. Dále pak i skupinová práce, např. společná příprava stravy, úklid společných prostor, drobné opravy okolí statku apod.

Konkrétně program zahrnuje aktivity v těchto tématech: základy efektivní komunikace (rodič x dítě, rodina x škola, rodič x úřad), rozvoj rodičovských dovedností, vyhledávání a definování silných stránek u členů rodiny, pochopení a nastavení hranic a pravidel rodinného soužití, rozvoj spolupráce mezi členy rodiny a podpora soudržnosti a sounáležitosti, řešení konfliktů a jejich předcházení, společné každodenní aktivity, které podporují vazby (vaření, úklid, domácí práce, technickoorganizační záležitosti), vyhledávání a definování zdrojů podporujících stabilitu rodiny, sdílení zkušeností mezi rodinami.

V praxi je práce s rodinou také doplněna o terénní práci v přirozeném prostředí rodiny, zařazením dítěte do Výcviku sociálních dovedností či dalšími návaznými službami, jež významně přispívají k multidisciplinární spolupráci s rodinou.

4.4.2 Rozhovor s ředitelkou a koordinátorkou organizace

V průběhu analýzy získaných dat jsem se snažila postupovat dle pokynů vztahující se k metodě otevřeného kódování, jež definují Strauss a Corbinová v knize „*Základy kvalitativního výzkumu*“. Po realizaci rozhovorů s oběma informanty jsem si nahraný rozhovor přepsala, neboť mým cílem bylo text rozkódovat. V první fázi jsem obě interview opakovaně pročítala, abych se co nejvíce přiblížila vnímání obou respondentů. Následně jsem v textu zvýrazňovala podstatná slova či sousloví, zamýšlela se nad tím, co mají společného, což vedlo k vytvoření jednotlivých kódů. Spojením kódů vznikly kategorie, jimž jsem přidala vlastnosti a dimenze. Výklad kategorií jsem následně obohatila o přímé citace obou respondentů. (Strauss, Corbinová, 1999)

Rozhovor s ředitelkou organizace

Mgr. et Mgr. Lenka Buchtová je realizátorem a tvůrcem programu Preventivního a aktivizačního programu pro rodiny s dětmi. Na základě rozhovoru s ředitelkou organizace jsme si stanovila kategorie, jejichž rozboru se budu nyní věnovat.

Kategorie č. 1: Jde o doplněk sanace rodiny

<i>Vlastnosti</i>	<i>Dimenze</i>
Činnost	Smysluplná ...nesmysluplná
Multidisciplinarita	přínosná ...nepřínosná
Obyčejnost	strojená... nestrojená
Pomoc	záměrná ...neuvážená

Konceptualizace pojmů: sanace, návaznost, dlouhodobost, multidisciplinarita, informace, rodičovské kompetence, posilování, podpora, lektor

Kódy: spolu a vedle sanace, podpora ke změně, pomoc s řešením nepříznivé situace, práce s informacemi

Kódovací otázky:

- Co mají společného následující kódy? (podpora ke změně, pomoc s řešením nepříznivé situace, práce s informacemi)
- V čem vytváří následující kódy protikladnost? (sanace rodiny a program)

Lenka hovoří o tom, že Preventivní a aktivizační program pro rodiny s dětmi nejde vykonávat samostatně. Právě proto, aby jeho efektivita byla vysoká a činnost **smysluplná**, musí navazovat na jinou službu, zejména na sanaci rodiny, tzn. je potřeba dlouhodobé spolupráce s rodinou. Tvrzení potvrzuje, když říká: „*Nejde to udělat jenom jakoby samostatně, ale musí to vždy navazovat na nějakou jinou službu, zejména na sanaci, tzn. nějaká dlouhodobá práce.*“ Multidisciplinární spolupráce je v tomto případě vnímána jako **přínosná** a v neziskové organizaci je uskutečňována pravidelným setkáváním klíčových pracovníků sanace a lektorů programu, kdy jsou reflektovány informace o spolupráci s rodinou. Toto tvrzení potvrzuje, když říká: „*jsou schůzky, které jsou následně a před programem. Lektori, kteří jsou tady klíčoví se společně scházejí (...) a vyzvídají. A po programu postřehy a informace se předávají klíčovým pracovníkům. Oni by měli v rodině s těmito informacemi dál nakládat.*“ Toto propojení je z pohledu Lenky dostačující a v současné době jej hodnotí jako fungující.

Práce s rodinou, která má specifické potřeby a dostává se do svízelných situací, jež nedokáže řešit za pomoci vlastních zdrojů, bývá **přirozená**. Lektor nevystupuje na pozici sociálního pracovníka, který v rodině může působit někdy i nepříjemně, ale naopak přibližuje se rodiči na jeho úroveň například i tím, že společně vykonávají běžné aktivity, jako je např. škrábání brambor. **Záměrem** lektora programu je podpořit a **pomocť**. Lenka dodává: „*Ale pomoc tak, abychom to nedělali za ně. Takže spíš jen podpořit je v tom, aby posílily nějaké své kompetence a svoje role, které v té rodině mají. A tím pádem se z nich stali aspoň trochu sebevědomí rodiče.*“

Kategorie č. 2: Motivace je důležitá

<i>Vlastnosti</i>	<i>Dimenze</i>
Efektivita	vysoká ...nízká
Atmosféra	příjemná ...nepříjemná
Změna	pozitivní ...negativní

Konceptualizace pojmů: spolupráce, rodina, sociální pracovník, lektor, odměna, relaxace, atmosféra

Kódy: pozitivní motivace, přínos, sebeuvědomění

Kódovací otázky:

- Co mají společného následující kódy? (pozitivní motivace, sebeuvědomění)
- V čem vytváří následující kódy protikladnost? (sanace rodiny a program)

Efektivita práce s rodinou je z pohledu Lenky díky programu **efektivnější** oproti klasické sanaci rodiny, neboť „(...) *tam kde vidíme, že ty rodiny že se někam posunují a jsou motivovaný, vidíme že něco chtějí a potřebujeme je ještě trošičku víc motivovat pozitivně. Tak si myslím, že tenhle ten projekt je právě o tom, abychom prohloubili tu spolupráci s rodinou a o to víc je podpořili.*“ Lenka udává: „*svým způsobem bych chtěla, aby rodiny nebo rodiče tenhle ten pobyt vnímali jako nějakou odměnu, nějaký posílení, nebo změnu prostředí. Tyhle rodiny se nikdy nedostávají na dovolenou, takže je to hodně spojený s relaxem.* Atmosféra je hodnocená jako **příjemná**, dle Lenky tomu tak je díky změně prostředí při práci s rodinou (statek) a individuální přístup postavený na partnerství přispívá k rozklíčování rodinných vztahů, pravidel a podobně. Dodává: „*Domnívám se, že při tom relaxu, a při tom dobrém pozitivním nastavení té služby dokážeme pracovat na těžkých tématech.*“ Lenka reflektuje i **pozitivní** změnu ve vnímání pracovníka, neboť role lektora programu je vnímána odlišně oproti klasickému sociálnímu pracovníkovi či pedagogovi. Říká: „(...) *když s nimi mluvím o jejich problémech, tak to berou úplně jinak, než když k nim sociální pracovnice*

přijede domů a oni z ní můžou mít nějaký stres. (...) vlastně jsme všichni na jedné lodi a ty rodiny to vnímají odlišně než klasickou sanaci. “ Podpora ke změně formou programu je pro rodiče větším hnacím motorem.

Kategorie č. 3: Aktivita, při které se povídá a pozoruje

<i>Vlastnosti</i>	<i>Dimenze</i>
Důvěra	umělá... získaná
Aktivita	stmelující ...rozdělující
Emoce	Transparentní ...potlačované

Konceptualizace pojmů: naslouchání, problémy, trable, aktivity, koně, prostor, důvěra

Kódy: aktivity s využitím koní, změna prostředí, aktivní naslouchání, budování důvěry

Kódovací otázky:

- Co mají společného následující kódy? (aktivity s využitím koní, změna prostředí)
- Který z kódů vystupuje izolovaně? (budování důvěry)

V průběhu rozhovoru s respondentkou jsme společně narazily na metody práce, které jsou v programu využívány. *„Jsme tam proto, abychom naslouchali a postupem se stalo, že nám ty maminky začaly vyprávět trable, které mají a zase formou nějakého rozhovoru nějakých aktivit. Důležitou roli proto hraje i důvěra, kterou se snaží lektoři získat.*

Aktivity s rodinou mají především stmelující charakter: *„Pohybujeme se po tom statku, snažíme se být venku. Snažíme se propojovat takové aktivity, které rodinu stmelují. Snažíme se, aby děti nacházely podporu ve svých rodičích, a zároveň aby rodiče pochopily, že jejich děti jsou v něčem dobré. Aby se naučili vzájemně se ocenit. Protože si myslím, že to pak stmeluje ten vztah, který mezi nima je.“*

Za účinnou metodu označuje aktivity s využitím koní, jejíž velkou výhodou je možnost pozorovat jedince, transparentnost emocí a současně možnost rozvíjet rozhovor. Dodává: „Aktivity s využitím koní jsou specifické v tom, že jsme v jiném prostředí a jsou tam činnosti, které jsou specifické, a kde se ty lidé rychleji odhalí a reagují. Jsou tam jasné emoce. A líp se s tou rodinou pracuje.“

Rozhovor s koordinátorkou organizace

Šárka Mičková, DiS. je respondentem, který stejně jako ředitelka organizace vystupuje ve dvou rolích, tzn. jako přímý realizátor programu Preventivního a aktivizačního programu pro rodiny s dětmi, a také jako jeho tvůrce. Na základě rozhovoru s informantkou jsem si stanovila kategorie, jejichž rozboru se budu nyní věnovat.

Kategorie č. 1: Všichni dohromady jako rodina.

<i>Vlastnosti</i>	<i>Dimenze</i>
Čas	podstatný ...nepodstatný
Místo	zásadní ...vedlejší
Ovlivňování	pozitivní ...negativní

Konceptualizace pojmů: čas, prostor, rodina, sanace, sdílení, emoce, kompetence, relaxace, šance

Kódy: společně strávený čas, rodiče a děti, pocit sounáležitosti, sanace rodiny

Kódovací otázky:

- Co mají společného následující kódy? (společně strávený čas, rodiče a děti, pocit sounáležitosti)
- V čem vytváří následující kódy protikladnost? (sanace rodiny)

Respondentka Šárka reflektuje Preventivní a aktivizační program pro rodiny s dětmi jako inovativní přístup v práci s rodinou. Inovaci vidí v propojení všech členů rodiny s místem a časem. Místo je **zásadní** faktor ovlivňující práci s rodinou. Sama reflektuje: „*Tady pracuju s rodičem, tady pracujeme s dítětem, a i když se ty služby propojují a my jsme schopný rodiči říkat, Vaše dítě se chová tak a tak ... a stejně tak říkat dítěti, hele doma bys mohl použít to a to, protože to a to, a vidíš tady ti to funguje. Ale tak furt je to nějaký přenos a furt je to nějak zprostředkovaný. Ale když ty lidi dáme na jedno místo, oni si to opravdu řeknou, je to mnohem efektivnější.*“

Čas proto rovněž vnímá jako **podstatnou** hodnotu, neboť sanace rodiny nebo jiné služby nemají časovou kapacitu na práci s celým rodinným systémem. Šárka v průběhu rozhovoru udala: „*(...) to úplně nejzákladnější gró, je to, že máme na jednom místě najednou rodiče, dítě a důležité je i čas. Není to jen ta hodina, kterou obvykle v té sociální práci máš.*“

Působení na celý rodinný systém v rámci programu je dle Šárky **pozitivní**, a to hned z několika důvodů. Posilují se vztahy mezi rodičem a dítětem, osvojují se efektivní způsoby komunikace na úrovni rodič-dítě a dítě-rodič. Díky účasti na programu odpadá běžná rutina pro rodiče. Rodiče mají čas soustředit se na sebe a na svoje děti. Hodnotu programu dodává i prvek relaxace. „*Rodiny se snaží, něco dělat a furt se jim to nedaří, furt jim ten život hází klacky pod nohy (...)* Takže i třeba to, že změni prostředí a to, že se najednou nemusí starat o ty běžný věci.“ A dále možnost nastavení tzv. zrcadla, pojmenování problému a nastínění možných cest směřujících k řešení, a to z pozice člověka, se kterým rodina něco zažila, nikoli sociálních pracovníka nebo pedagoga z kanceláře. Šárka uvádí, že v průběhu programu mají uživatelé možnost poznat lektora z jiného úhlu, než na který jsou zvyklí. Tohle tvrzení podkládá tato citace: „*Maj šanci poznat, že jsme normální lidi a bavíme se o hadrech, a kde maj dobrý kafe (...) maminy se uvolnějí a jsou v pohodě a najednou se chovaj spontánně a ta pracovnice, co tam je může říct ale, tohle je zrovna to, co tomu dítěti nemusí vyhovovat nebo naopak i k těm dětem. (...) Když to uděláte obráceně, třeba to fungovat bude a přestanete narážet do dveří, ale otevřete je.*“

Kategorie č. 2: Rozhovor je nejjednodušší.

<i>Vlastnosti</i>	<i>Dimenze</i>
Náročnost	Vysoká... nízká
Forma realizace	Individuální ...skupinový

Konceptualizace pojmů: kůň, pozorování, rozhovor, diskuze, skupinová práce, individuální práce, role

Kódy: aktivity s využitím koní, zážitková pedagogika

Kódovací otázky:

- Co mají společného následující kódy? (pospolitost, přínos, forma realizace)
- V čem vytváří následující kódy protikladnost? (sanace rodiny)

Dle Šárky se metoda rozhovoru jeví jako nejjednodušší metoda směřující k naplnění stanoveného individuálního plánu s rodinou. Udává: *„je to paradoxní, protože je to nejjednodušší.“* V průběhu práce s rodinami v programu jsou využívány metody aktivit s využitím koní, metoda pozorování, působení příkladem, individuální, skupinová práce či prvky zážitkové pedagogiky. Ačkoli jde o specifické metody práce, Šárka je toho názoru, že: *„všechny ostatní metody přispívají tomu, aby se člověk otevřel.“* A náročnost v porovnání s ostatními metodami hodnotí jako **nízkou**. Přiznává: *„v těch úplně běžných situacích, kdy třeba vaříš, nebo třeba uklízíš, jdeš na tu procházku, dokážeš s tím člověk nejlíp navázat ten rozhovor.“*

Zdůrazňuje, že nejde pouze o individuálního rozhovor mezi lektorem a rodičem, případně dítětem, ale především také o motivaci uskutečnění individuálního rozhovoru na úrovni rodič-dítě. Udává: *„(...) v těch rodinách se často děje, že rodiče neposlouchají své děti. Dítě přijde ze školy, rodiče zajímá jen jestli má úkoly a kolikrát ani to ne a my vytvoříme ten prostor proto, aby to dítě, to mohlo říct svým rodičům. Dále: „najednou dítě zažívá, že ta máma to poslouchá, že ji to zajímá, že mě ocení za to, co jsem dělal. Z rozhovoru*

rovněž vyplynulo, že aktivity a rozmluvy s účastníky v průběhu programu jsou uskutečňovány **individuálně** a rozdílně právě proto, aby spolu museli komunikovat.

Kategorie č. 3: Multidisciplinarita uzavírá kruh.

<i>Vlastnosti</i>	<i>Dimenze</i>
Intenzita	Dlouhodobá... krátkodobá
Sounáležitost	Hraná... upřímná
Přínos	Velký ...malý

Konceptualizace pojmů: sociální pracovník, sociální pedagog, lektor, role, sanace rodiny, spolupráce, provázanost, přínos

Kódy: definování rolí, přenos do života klienta, vliv na budoucnost, provázanost služeb

Kódovací otázky:

- Co mají společného následující kódy? (definování rolí, provázanost služeb, přenos do života klienta, vliv na budoucnost)
- Jaký kód stojí izolovaně? (přínos)

Šárka je toho názoru, že multidisciplinární přístup při práci s klientem je klíčovým pro úspěch a dosažení stanoveného cíle. V průběhu programu docházelo k pravidelným schůzkám mezi pracovníky sanace a lektorů, při kterých byly reflektovány informace o spolupráci s rodinou. Z rozpravy vyplynulo, že intenzita práce s rodinou byla **krátkodobá**. Šárka podotýká: „*To, co si ty máme vzaly z těch dvou víkendů, pak už byla zase běžná sanace, a tak nějak to nadšení a nabití, tím běžným životem zase vyprchalo.*“

Pocit sounáležitosti mezi lektory a rodinami reflektuje Šárka jako **upřímný**. Přemýšlí, jakým způsobem propojit a navázat rodinu na klíčového pracovníka sanace, tzn. „*(...) aby když se nám podaří během těch víkendů něco podchytit, a maminy se nám otevřenou, tak aby nás nevnímaly jen jako nás čtyři, a pak zbytek jako pracovníci*

sanace, ale tohle jsou pracovnice Bonanzy. A ten, kdo za mnou chodí do rodiny, tak mu můžu stejně tak věřit, a stejně tak s ním chci spolupracovat, a je to stejný pracovník Bonanzy.“ Má za to, že řešení by mohlo spočívat ve větším zasvěcení a vtáhnutí klíčových pracovníků sanace do dění a lépe konkretizovat oblasti podpory.

Přínos pro práci s rodinou je dle Šárky **velký**, neboť organizaci se dostává pozitivní zpětné vazby nejen ze strany orgánu sociálně-právní ochrany dětí nebo jiných spolupracujících organizací. Šárka reflektuje: *„Ve Svitavách je systém velmi podchycený a provázaný, ale zároveň na druhou stranu tu máme rodiny, které se nám v tom systému točí dlouhou dobu a nikam se nám nikam neposouvají. A je to i pro OSPOD lepší, mají možnost nabízet něco nového a je to i motivací.“* Přínos vnímají i samotné rodiny, které se aktivně podílely na plnění individuálního plánu a při evaluaci Šárka poukazuje na fakt: *„Měli jsme velmi dobrou zpětnou vazbu od klientů.“*

4.5 Shrnutí výzkumného šetření

Následující podkapitola se věnuje shrnutí získaných výzkumných dat ve vztahu k vytyčeným cílům a výzkumným otázkám bakalářské práce, případně jejich polemice. Prezentace a výsledky rozhovorů jsou rovněž součástí otevřeného kódování (viz kapitola 4. 4. 2 Rozhovor s ředitelkou a koordinátorkou organizace).

1. Jakým způsobem je realizován Preventivní a aktivizační program pro rodiny s dětmi?

Preventivní a aktivizační program pro rodiny s dětmi v rámci své realizace zahrnuje několik nezbytných fází. Prvním krokem je tzv. vytipování rodin za spolupráce s orgánem sociálně-právní ochrany dětí a dalších organizací. Poté je realizováno motivační setkání, kde jsou vytyčena pravidla realizace programu a je podepsána smlouva o poskytování sociálních služeb. Následným krokem je samotná realizace, prostřednictvím víkendových pobytů. Obsahem těchto pobytů jsou aktivity z oblasti zážitkové pedagogiky, metoda aktivity s využitím koní a skupinová práce směřující k naplnění individuálního plánu.

Vyhodnocení výzkumné otázky je blíže rozpracováno v kapitole 4. 4. 1 Preventivní a aktivizační program pro rodiny s dětmi, kde jsem prostřednictvím analýzy dokumentu získala informace odpovídající na danou otázku.

2. V čem realizátoři shledávají výhody metod užívaných pro Preventivní a aktivizační programu pro rodiny s dětmi?

Na základě rozhovoru s informanty byly reflektovány především následující metody práce: metoda rozhovoru, metoda diskuze, pozorování, skupinová práce, individuální práce, praktický nácvik dovedností, rolové hry, aktivity s využitím koní. Za nejčastěji užívané lze z výpovědí respondentů označit individuální rozhovor a aktivity s využitím koní, neboť informanti v nich shledávají následující výhody.

Pro prvního informanta výhoda individuálního rozhovoru tkví v přímé interakci mezi lektorem a rodičem v průběhu programu. Všechny ostatní metody přispívají tomu, aby se člověk otevřel a jsou vnímány jako nezbytné, k tomu, aby individuální rozhovor měl všechny potřebné aspekty směřující k plnění individuálního plánu. Rovněž role lektora programu a způsob jeho vystupování ve vztahu ke klientovi má značný pozitivní charakter. Druhý informant udává jako stěžejní metodu přispívající k práci s rodinou aktivity s využitím koní. Jde o metodu, kdy je možné pozorovat projevy jedince a zároveň navázat individuální rozhovor. Jejich specifikum tkví i ve změně prostředí, osobitých aktivitách a v jasně definovaných emocích, se kterými lze dále pracovat.

3. Jaké možnosti a příležitosti má z pohledu realizátorů a tvůrců projektu Preventivní a aktivizační programu pro rodiny s dětmi?

Oba informanti se shodují, když říkají, že jde o inovativní přístup při práci s rodinou, který obohacuje sociálně aktivizační službu pro rodiny s dětmi v neziskové organizaci Bonanza Vendolí, z. ú. Tak, jak sama ředitelka organizace refletovala, práci s rodinou chybělo něco, co by ji činilo kompletní. Během rozhovorů byly definovány jednotlivé výhody a možnosti, které program přináší. Tyto výhody a možnosti jsem zobecnila a jsou předmětem následujících odstavců textu.

Možnosti, které projekt přináší jsou spojené se změnou prostředí. Rodiny přijedou na statek, nikoli sociální pracovník do rodiny. Lektor programu, který stráví spolu s rodinou víkend, je vnímán a přijímán rodinou líp, čímž se boří hranice. Významnou roli hraje také prvek relaxace a pozitivní motivace. Rodiny si odpočívají od běžné rutiny a mohou program vnímat jako odměnu. Rodina tráví čas spolu, čímž jsou posilovány rodinné vazby a budovány hodnoty, které současná rodina ztrácí.

Velkou příležitostí se jeví i možnost intenzivní práce se všemi členy rodiny v jednom čase a jednom místě, spolu s možným nastavením zrcadla, tzn. eventuální pochopení nepříznivé situace rodiny a nastínění možností, které členy rodiny motivuje ke změně. Tomu významně přispívají i zvolené metody práce, jež zahrnují také aktivity s využitím koní. Spojením všech výše uvedených faktorů vzniká jedinečný program, který v České republice nemá obdoby.

Multidisciplinární spolupráce s rodinou má v programu také svou roli. Preventivní a aktivizační program je proto propojen se sanací rodiny a Výcvikem sociálních dovedností. Výcvik sociálních dovedností je realizován v sobotu a jeho cílovou skupinou jsou děti. Sobotní dopoledne tráví děti a dospělí odděleně, a práce s nimi je individuální. Odpoledne jsou aktivity propojovány a směřovány k posilování žádoucích vzorců v chování.

Z rozhovoru s informanty rovněž vyplynulo, že možností se nyní jeví i možná registrace projektu jako sociální službu či zařazení programu do projektu inovací.

4. Jaká úskalí má z pohledu aktérů a tvůrců projektu Preventivní a aktivizační program pro rodiny s dětmi?

Vzhledem ke krátkému časovému úseku, po který je program realizován, se oba informanti shodují na tom, že možná úskalí se teprve ukážou. Zároveň je ovšem nutné dodat, že v průběhu jednoho z rozhovorů se polemizovalo nad zpětnou vazbou a následném fungování rodiny po absolvování Preventivního a aktivizačního programu pro rodiny s dětmi. Ačkoli bezprostřední zpětná vazba, jež je výsledkem evaluace programu, je pozitivní jak ze strany rodin, tak i ze strany orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Následné kroky rodiny a jejich směřování se jeví jako nečitelné, i když spolupráce s rodinou nadále pokračuje formou sanace rodiny.

V souvislosti s výše uvedeným je důležité udat, že se respondenti názorově neshodli v bližším propojení klíčových pracovníků sanace. Multidisciplinární přístup je nastaven následovně: v průběhu realizace programu dochází k pravidelným schůzkám mezi lektory programu a klíčovými pracovníky sanace, při kterých se reflektují informace o dosavadní spolupráci s rodinou. Nastavený systém komunikace mezi pracovníky jeden z respondentů hodnotí jako nedostatečný pro následující práce s rodinou po programu.

4.6 Závěrečné shrnutí výzkumného šetření

Na základě zodpovězených výzkumných otázek bakalářské práce byl představen inovativní projekt Bonanzy Vendolí, z. ú., jež se zaměřuje na práci s celým rodinným systémem. Hlavním cílem bakalářské práce bylo zmapovat možnosti a meze sociálně-výchovné činnosti v neziskové organizaci Bonanza Vendolí, z. ú. Dílčí cílem pak popsat názor popsat názor aktérů programu z pozice lektorů i tvůrců.

Oba respondenti se shodují na tom, že jde o inovativní metodu práce s celým rodinným systémem. Dle ředitelky organizace jde o tzv. třešinku na dortu, jež se opírá o pozitivní motivaci rodin. Rodiny program vnímají jako relaxační prvek a vytržení z běžného života. Uvolněná atmosféra, odlišné vnímání pracovníka, specifické metody práce, pozitivní motivace a změna prostředí se jeví jako efektivní, což hodnotí i samy rodiny. Možnosti sociálně-výchovné činnosti programu jsou blíže rozpracovány ve výzkumném šetření bakalářské práce.

Limity sociálně-výchovné práce s rodinou ve vztahu k programu se nyní jeví jako nečitelné, což je dle respondentů kvůli krátké realizaci programu. Při rozhovoru jsem si ovšem všimla rozdílného úhlu pohledu na propojení programu s klíčovými pracovníky rodiny v rámci sanace. Osobně pro mě bylo zajímavé tvrzení: *„To, co si ty máme vzaly z těch dvou víkendů, pak už běla zase běžná sanace, a tak nějak to nadšení a nabití, tak nějak tím běžným životem zase vyprchalo.“*

Odlišný názor respondentů ve vztahu ke zpětné vazbě ve mně vzbuzuje krátké zamyšlení. Osobně se přikláním k názoru, kdy aktivizace rodin jako inovativní přístup v práci s rodinou má silný náboj v době realizace. Jeho intenzita však s odstupem času slábne. Dle výzkumných dat vyplývajících z realizace polostrukturovaných rozhovorů

s informanty a na základě mých vlastních zkušeností s programem z pozice klíčové sociální pracovnice v rámci sanace rodiny, vnímám, že by Preventivní a aktivizační program pro rodiny s dětmi mohl být obohacen o motivační setkání, jehož cílem by bylo reflektování potřeb rodiny vyplývajících z prvotního programu. Setkání by bylo možné uskutečnit přibližně půl roku od realizace programu a svým charakterem by mohl lektorům dát zpětnou vazbu a zmapovat situaci rodin před případnou realizací tzv. opakovacího programu, jež je současnou vizí organizace.

Závěr

Výchova a vzdělávání, jsou nevyhnutelnými procesy v životě každého z nás. Spojením obou těchto významných procesů rozvíjíme své schopnosti a učíme se novým dovednostem. Důležité je si uvědomit, že prvním místem, kde tomu tak je, je rodina. Myslím si, že rodina je pro každého z nás důležitou hodnotou. Ačkoli její význam v průběhu let klesá, z našich žebříčku hodnot se stále nevytratila.

Hlavním cílem bakalářské práce bylo přiblížit sociálně-výchovnou činnost v neziskové organizaci Bonanza Vendolí, z. ú. Teoretická část bakalářské práce se proto věnovala obecnému uvedení do problematiky. Seznamovala jsem čtenáře s charakteristikou sociálně-výchovné činnosti, s rodinou, a to i ve vztahu k současnému modelu rodiny. V krátkosti jsme představila vybrané problémy současné rodiny a činnost neziskové organizace Bonanza Vendolí, z. ú., jakožto sociální služby jejíž cílovou skupinou jsou rodiny s dětmi. Empirická část rozvíjí teoretickou část. Zvolenou metodou výzkumného šetření byl polostrukturovaný rozhovor a analýza dokumentu. Výzkumná data byla analyzována pomocí otevřeného kódování.

Místo realizace svého výzkum jsem si zvolila neziskovou organizaci, Bonanzu Vendolí, z. ú., která působí na poli sociálních služeb již několik let a svým charakterem významně přispívá do systému včasné intervence města Svitavy. Cílovou skupinou organizace jsou děti a jejich rodiny se specifickými potřebami, které se dostávají do svízelných životních situací, které nedokážou vyřešit za pomoci vlastních sil a zdrojů.

Na podzim 2018 byla práce s rodinou rozšířena o Preventivní a aktivizační program pro rodiny s dětmi, jež navazuje na sanaci rodiny. Z mého pohledu jde o inovativní metodu práce s celou rodinou, která za využití specifických metod práce, změny prostředí a pozitivní motivace, kladně ovlivňuje práce s celou rodinou. Pilotní program jsem mohla sledovat z pozice klíčové sociální pracovnice v rámci sanace rodiny a zároveň z pozice lektora Výcviku sociálních dovedností, který v dopolední části pracuje s dítětem. Bylo proto velmi zajímavé sledovat, jaký náboj pro rodinu program má.

Seznam použité literatury a jiných zdrojů

Bonanza Vendolí, z. ú. [online]. Vendolí: ©2018. [cit. 2018-12-3]. Dostupné z: <http://osbonanza.cz/>.

BUCHTOVÁ, Lenka. *Úvodní školení pro lektory VSD*. Vendolí, 5. 9. 2018. Soubor ve formátu PPTX.

BURIÁNEK, Jiří. *Analýza dokumentů*. [online]. Praha, 2018. In: www.encyklopedie.soc.cas.cz. [cit. 2018-12-3]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Anal%C3%BDza_dokument%C5%AF

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Pohyb obyvatelstva – rok 2017* [online]. Praha, 2018. In: www.czso.cz [cit. 2018-12-3]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/pohyb-obyvatelstva-rok-2017>.

HRONCOVÁ, Jolana, EMMEROVÁ Ingrid, CIMPRICHOVÁ GEŽOVÁ, Katarína. *Sociálno-výchovná práca s rodinoou z aspektu sociálnej pedagogiky*. Vyd. 1. Košice: Belianum. 2015. 180 s. ISBN 978-80-557-0926-0.

GILLERNOVÁ, Ilona a kol. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. 256 s. Psyché. ISBN 978-80-247-2798-1.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008. 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4.

HOFERKOVÁ, Stanislava. *Riziková mládež a sociálně výchovná práce v českém prostředí*. In: PAPŠO, Peter. (eds). *Zborník vedeckých štúdií Katedry sociálnej práce Pedagogickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici 1*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Katedra sociálnej práce, 2017, 33-52 s. ISBN 978-80-557-1311-3.

KRAUS, Blahoslav et al. *Člověk – prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. 199 s. ISBN 80-7315-004-2.

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008. 215 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

KRAUS, Blahoslav. *Společnost, rodina a sociální deviace*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 157 s. Recenzované monografie; 44. ISBN 978-80-7435-411-3.

KRAUS, Blahoslav et al. *Životní styl současné české rodiny*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. 246 s. ISBN 978-80-7435-544-8.

LANGMEIER, Josef a MATĚJČEK, Zdeněk. *Psychická deprivace v dětství*. Vyd. 4., dopl., V nakl. Karolinum 1. Praha: Karolinum, 2011. 399 s. ISBN 978-80-246-1983-5.

LOVASOVÁ, Lenka. *Rodinné vztahy*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. 32 s. ISBN 80-86991-66-0.

MATOUŠEK, Oldřich, ed., KODYMOVÁ, Pavla, ed. a KOLÁČKOVÁ, Jana, ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. 351 s. ISBN 978-80-7367-818-0.

Metodická příručka typologie situací a služeb pro rodiny s dětmi. Praha: Sociotrendy, 2015. ISBN 978-80-87742-13-6.

Metodika standardů kvality Drž se na uzdě. Svitavy: Bonanza Vendolí, z. ú., 2016.

MENDELOVÁ, Eleonóra. *Súčasná postmoderná rodina a vnútorodinná deľba práce. Sociální pedagogika / Social Education: časopis pro vědu a praxi*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2014, 2(1), 11-21. ISSN 1805-8825.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006. 332 s. Psyché. ISBN 80-247-1362-4.

MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. 323 s. Studijní texty; sv. 38. ISBN 978-80-86429-87-8.

MPSV. *Národní zpráva o rodině*. 2004. [online]. Praha: MPSV. [cit. 2018-12-17]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf.

STRAUSS, Anselm L. a CORBIN, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Vyd. 1. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999. 196 s. SCAN; 2. ISBN 80-85834-60-X.

ŠOLCOVÁ, Miroslava. *Rodina a její funkce v socialistické společnosti*. 1. vyd. Praha: Horizont, 1976. 152 s., ISBN neuvedeno.

PETRUSEK, Miloslav, MAŘÍKOVÁ, Hana a VODÁKOVÁ, Alena. *Velký sociologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1996. 2 sv. ISBN 80-7184-311-3.

PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012. 203 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-3470-5.

PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 6., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. 395 s. ISBN 978-80-7367-647-6.

ŘEZŇÁKOVÁ, Lada. Češi měli loni o sňatky zájem, uzavřeli jich nejvíce za posledních 10 let [online]. Praha, 2018. In: www.idnes.cz [cit. 2018-12-12]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/cesky-statisticky-urad-manzelstvi-nevesty-zenichove-csu-2017.A180914_094815_domaci_lre.

ZELENÁ, Martina, KLÉGROVÁ, Alžběta. *Podpora rodiny*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. 32 s. ISBN 80-86991-67-9.